

Bałtycka Biblioteka Cyfrowa - informacja regionalna w Sieci

Rozwój technologii informacyjnych spowodował gruntowne zmiany w dostępie do wiedzy i informacji. Tworzenie, przepływ informacji oraz jej przetwarzanie i archiwizacja stają się kluczowym warunkiem rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Samo pojęcie informacja jest pojęciem szerokim, elementarnym, wyjściowym, służącym do definiowania innych pojęć, dlatego też definiuje się je bardzo trudno¹. Definicja informacji wciąż jest otwarta i zapewne nigdy nie zamknie się w sztywnych terminologicznych ramach, chyba że te ramy będą dotyczyć związków z innymi dziedzinami wiedzy. Niemniej jednak definiowanie informacji w kontekście wiedzy, dokumentu, obiektu czy treści jest pożądane nie tylko w bibliotekarstwie i nauce o informacji, umożliwia bowiem klasyfikację pewnych danych, dzięki czemu ułatwia komunikację. Poszukiwanie związków informacji z innymi dziedzinami wiedzy wymaga szerokiej analizy. Podobnie jest z terminem społeczeństwo informacyjne, społeczeństwem które powszechnie korzysta z informacji, jako dobra niematerialnego, pozwalającego osiągać różne cele, również te związane z codzienną egzystencją. W wielu definicjach podkreśla się fakt, że to informacja w społeczeństwie informacyjnym jest podstawowym elementem wszystkich dziedzin życia człowieka, od kultury po gospodarkę. Niewątpliwie dostęp do informacji pomaga w polepszeniu jakości życia, powodując szereg pozytywnych rozwiązań, które w konsekwencji mają wpływ na rozwój społeczny.

Wraz z aktywnym rozwojem sieci teleinformacyjnej, dostęp do zasobów wiedzy i informacji stał się otwarty, szybki, mobilny, nie uznający granic. Wiele instytucji, które tworzą i udostępniają informację prześciga się w udoskonalaniu swoich usług. W obszarze informacji i wiedzy dużą rolę odgrywają m.in. biblioteki publiczne. Ich rola jest bezsporna ze względu na fakt, że posiadają pewien wypracowany potencjał, obejmujący zarówno zasoby, jak i kwalifikacje pracowników. Wraz z rozwojem technologii teleinformacyjnej funkcje bibliotek ulegają pewnemu przekształceniu,

1 J. Woźniak-Kasperek, Wiedza i język informacyjny w paradygmacie sieciowym. Warszawa 2011, s.24.

pozwalając na zoptymalizowanie usług biblioteczno-informacyjnych. Biblioteki udostępniają nie tylko własne dokumenty, ale również biorą udział w budowie katalogów rozproszonych, tworzą regionalne bazy danych z zasobów własnych, jak również innych instytucji, działających w oparciu o tego samego użytkownika - odbiorcę informacji. Niemniej jednak samo gromadzenie, opracowanie i udostępnianie odbywa się lub odbywać się powinno w innej przestrzeni informacyjnej. Społeczeństwo informacyjne jest wymagające, oczekuje od bibliotekarzy szybkiej, rzetelnej, pełnej informacji z wykorzystaniem odpowiednich narzędzi. Katalog kartkowy już od dawna przestał zadowalać odbiorcę, bazy danych dostępne jedynie na miejscu odchodzą do przeszłości a użytkowane aktualnie w polskich bibliotekach zintegrowane systemy biblieczne poprzez swoją różnorodność (PATRON, SOWA, LIBRA, MAK+, ALEPH, itp.), stanowią pewną barierę w dostępie do informacji, nie sprzyjając standaryzacji.

Należy pamiętać, że biblioteki dysponują potężnym kapitałem, wciąż są utożsamiane z książką, jako dziełem człowieka, wytworem i narzędziem cywilizacji, na bazie którego powstają nowe dokumenty/teksty, analizowane, uzupełniane, udoskonalane i rozpowszechniane celem kolejnej analizy. Proces tworzenia i udostępniania jest nieskończony, bowiem każdy przejaw ludzkiej myśli utrwalaony na określonym nośniku funkcjonującym w określonym miejscu i czasie, jest niewątpliwie udokumentowaniem tegoż czasu i miejsca. Staje się więc dokumentem, który dzięki pewnym procesom (twórczym, wydawniczym, księgarskim, bibliotecznym, etc.) jest rozpowszechniany, aktywny. Na aktywność dokumentu ma wpływ wiele czynników, m.in.: atrakcyjność treści, wydania, ilość nakładu, opracowanie dokumentu (katalogi, kartoteki, bazy danych w dostępnych systemach bibliecznych, metadane), dostępność (biblioteki tradycyjne, biblioteki cyfrowe, e-booki). Książka sensu stricto, jest od pewnego czasu wypierana nie tylko w obrębie terminologii, przez dokument, dokument elektroniczny, publikację elektroniczną, obiekt, itp.². Tym samym rola „księgozbioru” ulega pewnemu przekształceniu na korzyść „zasobu sieciowego”. Dostęp do treści zawartych w dokumencie cyfrowym, który funkcjonuje w sieci jest szeroki, dlatego też z całą pewnością możemy mówić o wielowymiarowości, pewnej ciągłości i przestrzeni. Czytelnik wgłębiając się w wybrany tekst, pochodzący z różnych źródeł ma możliwość bezpośredniej weryfikacji, sprawdzenia nieznanych pojęć, dotarcia z poziomu czytanego tekstu do innych dokumentów poprzez relacje skojarzeniowe oraz uzupełnienia tego tekstu.

Od zarania dziejów biblioteki dysponowały zróżnicowaną formą dokumentu (piktogramy na glinianych tabliczkach, zwoje, kodeksy, mapy, plany, etc.). Bez

2 Tamże, s.61.

wątpienia pojawienie się nowoczesnej technologii przyspieszyło rozwój nauki, przy czym dokument, jak już wcześniej wspomniano przybrał nową formę, abstrahując od samej jego definicji. Niemniej jednak wciąż pozostaje „sobą”, jest informacją, nośnikiem wiedzy, wieczystą sztuką tworzenia, dokumentującą przeszłość. Światowe piśmiennictwo, jako zbiór bytów i faktów kulturowych, w pewnym sensie nieśmiertelna rzeczy i ludzi³. Pismo pozwoliło przetrwać myśli, zamieniając je w dzieło, druk zaś wpłynął na rozpowszechnienie tegoż dzieła, umieścić je w czasie, technologia XXI w. pozwoliła na funkcjonowanie myśli w Sieci, nadając jej wielowymiarowość i przestrzeń. Tekst jednostkowy, tworzony przez jednego lub wielu autorów jest wynikiem oddziaływania szeregu innych dzieł. Pojawienie się nowoczesnej technologii radykalnie wpłynęło na dostępność tych dzieł, tym samym zmienił się proces komunikacji. XXI wiek porównywany jest do ery Gutenberga, gdzie motorem rozwoju cywilizacji było wynalezienie druku, co miało ogromny wpływ na zdobywanie nowych obszarów medialnych. W tej chwili wiele komunikatów powstaje bezpośrednio w środowisku sieciowym (nieliniarny hipertekst⁴) lub też przybiera formę cyfrową w procesie digitalizacji (kopia cyfrowa⁵), nie tylko w celu szerszego udostępnienia, ale również przechowywania (zabezpieczenia dla przyszłych pokoleń).

*„(...) Obecnie koncentracja piśmiennictwa w zbiorach stanowi współistnienie tekstów w formie rękopiśmiennej, drukowanej i elektronicznej. Koegzystencja mediów wyznacza nową tendencję do tworzenia przekazów multimedialnych, aby móc tworzyć nowe, skuteczniejsze narzędzia przekazu (...).”*⁶ Niewątpliwie motorem cywilizacyjnym, który zmienił proces komunikacji jest ogólnoswiatowa sieć komputerowa. Hipertekst staje się pewną alternatywą dla linearnych mediów edukacyjnych.

Zmieniają się formaty zapisu danych zawartych bezpośrednio w dokumencie, jak również formy zapisu informacji o istnieniu tegoż dokumentu (dane na kartach perforowanych, katalogi, kartoteki, bazy danych, metadane). *„(...) W środowisku cyfrowym, zwłaszcza sieciowym, komunikaty przybrały nową postać, pojawiły się*

3 W. Król, Międzynarodowa konferencja naukowa. Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej-omówienie wybranych referatów wygłoszonych podczas trzech pierwszych sesji. *Biuletyn EBIB* 2009 nr 2 (102) [online] [dostęp 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/2009/102/a.php?krol> ISSN 1507-7187.

4 Zorganizowane treści/dane w postaci niezależnych leksji połączone hipertęczami, cechują się nieliniowością. Nie posiadają struktur, które definiują z góry kolejność czytania leksji, to użytkownik o tym decyduje. WIKIPEDIA. Wolna encyklopedia [online] [dostęp 02.11.11]. Dostępny w Internecie: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Hipertekst>

5 Nie wszystkie osoby zajmujące się digitalizacją przyjmują termin kopia cyfrowa za prawidłowy, twierdząc, że jest to odzwierciedlanie/odwzorowanie, nie zaś typowe kopiowanie.

6 W. Król, Międzynarodowa konferencja... jw.

nowe materializacje i źródła (...)”⁷. Uległ zmianie sposób prezentacji zawartości, tekstu, rozwinął się nieliniarny hipertekst, o którym już wcześniej wspomniano, transferowane i przetwarzane są eksje (najmniejsze fragmenty hipertekstu), również obrazy, dźwięk, rozmowy na czatach, itp.⁸ Odbiorca dokumentu ma bezpośredni wpływ na jego kształt, zawartość, może uczestniczyć w budowie komunikatu, być twórcą informacji. Bezpośredni, szybki dostęp do informacji umożliwia system hipertekstowy łączący w jednym zbiorze informacyjnym informację tekstową z metatekstową. Wciąż powstają nowe formy czytelnicze np. podcasty, czyli pliki dźwiękowe lub filmowe przeznaczone na smartfony⁹, które stanowią formę internetowej publikacji. Jest również literatura elektroniczna publikowana/produkowana na tablety, ułatwiająca „konsumpcję” treści. E-książka funkcjonuje całkowicie w formacie cyfrowym, jako plik danych. Rodzi się zatem pytanie, jak sklasyfikować owe informacje zapisane w określonym formacie oraz narzędzia i sposoby przekazu tej informacji, i czy w ogóle je klasyfikować?

Jadwiga Woźniak-Kasperek w swojej publikacji pt. *Wiedza i język informatyczny* porządkuje pewne pojęcia, skupia uwagę na określeniu oraz dopełnieniu terminu dokument. Przypomina, że znaczenie tego terminu jest bardzo szerokie, szczególnie w okresie trwania rewolucji informacyjnej, podkreśla tę różnorodność, odwołując się do słów Paula Otleta, belgijskiego naukowca, twórcy informacji naukowej, u którego „(...) *Świat książki - dokumentu jest monumentalnym, złożonym, wielofunkcyjnym dziełem człowieka (...). Ten „Świat...” dotyczy również „nowej książki” (filmu, radia, telewizji, fotografii)*”TM.

W dobie społeczeństwa wiedzy i informacji, wszechobecny dokument jest ustawicznie rozpowszechniany, w coraz większym stopniu staje się interaktywny, tworzone są jego cyfrowe kopie, rzadko bywa zwarty, skupiony w jedną nienaruszalną całość. Różnorodność dostępu oraz zapisu informacji spowodowała rodzenie się pewnego obrazu terminologicznego, którego celem jest próba klasyfikacji. Termin dokument zaczął być uzupełniany szeregiem dopełnień, aby móc wyróżnić jego znaczenie. Funkcjonują takie terminy jak: dokument audiowizualny, elektroniczny, cyfrowy, sieciowy, webowy, internetowy, online, hipertekstowy, etc.¹¹ Wciąż pojawiają się istotne różnice w definiowaniu określonych terminów i pewnie pojawiać się będą, póki mamy do czynienia z nieustannością i mnogością informacji.

7 J. Woźniak-Kasperek, *Wiedza... jw.*, s.61.

8 Tamże.

9 Smartfon to przenośne urządzenie telefoniczne integrujące w sobie funkcje telefonu komórkowego i komputera kieszonkowego.

10 J. Woźniak-Kasperek, *Wiedza... jw.*, s.62.

11 Tamże.

Należy przy tym dodać, że zmiany w świecie sterowanym przez człowieka XXI w., dokonują się szybciej, niż zdolność pewnego uporządkowania efektów tych zmian. Biblioteki, jako ośrodki informacji, warunkują te zmiany, dokonują doboru zintegrowanych systemów bibliotecznych, stają się odpowiedzialne za tworzenie i udostępnianie informacji oraz jej przepływ. Rozwój nowoczesnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych wpływa bezpośrednio na jakość świadczonych przez biblioteki usług, zarówno w zakresie zawartości, jak i sposobie ich rozpowszechniania. Dokonując doboru modelu lub narzędzi (sprzętu, oprogramowania, systemu archiwizacji, itp.), w chwili planowania projektu związanego z wykorzystaniem nowoczesnych technologii, musimy zdawać sobie sprawę z konsekwencji tego doboru. Celem jest bowiem użytkownik oraz sama usługa informacyjna, zdefiniowana na podstawie określonych rodzajów informacji oraz użyteczność tej informacji. Cały ten proces wymaga pewnej analizy, aby móc w „bezstratny” sposób dokonywać zdecydowanych zmian w zakresie świadczenia usług informacyjnych w bibliotece. Zanim jednak przystąpimy do wprowadzania radykalnych zmian w naszych instytucjach, należy uważnie przyjrzeć się bibliotece od środka, zbadać jej podstawy (kadrę, warunki lokalowe, dostępność sieci internetowej, itp.), następnie skupić uwagę na dopasowaniu nowoczesnych rozwiązań do macierzystej instytucji, stale pamiętając o podmiotowości użytkownika.

Nie ulega wątpliwości, że wraz z rozwojem sieci teleinformacyjnej wzrosło znaczenie digitalizacji dla zwiększenia dostępu do dóbr kultury. Również w obszarze działań Miejskiej Biblioteki Publicznej (MBP) w Słupsku pojawił się projekt digitalizacji zbiorów regionalnych a wraz z nim szansa współpracy z innymi instytucjami, posiadającymi w swoich zasobach dokumenty dotyczące Pomorza oraz dzieła pomorskich twórców. W celu realizacji zadania związanego z digitalizacją zbiorów regionalnych w jak najpełniejszym zakresie, już na etapie planowania MBP podjęła współdziałanie z innymi instytucjami. Temat współpracy bibliotek pojawił się na konferencji zorganizowanej w 2010 r. przez Bibliotekę Ateneum - Szkoły Wyższej w Gdańsku. W 2011 r. ukazała się publikacja pt. Współpraca bibliotek na szczeblu regionalnym, krajowym, międzynarodowym, pod redakcją Mai Wojciechowskiej, będąca pokłosiem tej konferencji. W niniejszym tekście wykorzystano wybrane fragmenty artykułu mojego autorstwa pt. Bałtycka Biblioteka Cyfrowa - klaster dobrych praktyk, dotyczącego organizacji regionalnej biblioteki cyfrowej w Słupsku. Artykuł jest dostępny również na stronie Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej (BBC): www.bibliotekacyfrowa.eu.

W grudniu 2008 r. nastąpiło oficjalne otwarcie Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej, któremu towarzyszyła konferencja dotycząca bibliotek cyfrowych zorganizowana w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Słupsku. Wdrożenie projektu wyprzedził dwuletni okres przygotowawczy związany z planowaniem i projektowaniem. W momencie rodzenia się idei (2006 r.) podjęto decyzję, że BBC będzie biblioteką regionalną, skupiającą na swojej platformie cyfrowej rozproszone zbiory Pomorza w ich dawnej i współczesnej różnorodności. W 2007 r. rozpoczął się intensywny proces związany z przygotowaniem zaplecza oraz merytorycznego przygotowania kadry. Realizacja zadania wymagała dużego wysiłku ze strony personelu bibliotecznego, powodując potrzebę zatrudnienia specjalistów bądź przekwalifikowania kadry stałej. Interdyscyplinarne szkolenia stały się skutecznym narzędziem pozwalającym na realizację projektu. W kampanię projektową włączono wolontariuszy, których specjalizacja w zakresie fotografii cyfrowej, grafiki rastrowej i informatyki była niezwykle pożądana w momencie tworzenia projektu. Skupiono uwagę na opracowaniu kryteriów selekcji materiałów do digitalizacji, analizie prawnych aspektów udostępniania kopii cyfrowych oraz na opracowaniu i zabezpieczeniu zasobu cyfrowego. Należało również opracować formularze, umowy, aktywne druki, niezbędne w momencie podpisywania porozumień, licencji z twórcami i wydawcami, itp. Opracowano plan związany z zarządzaniem całym procesem digitalizacji od momentu selekcji materiałów, poprzez skanowanie, fotoreprodukcję, „obróbkę” obiektów, do archiwizacji i udostępnienia w Internecie. Zdawano sobie w pełni sprawę, że powodzenie projektu wiąże się nie tylko z potrzebą szkoleń i ciągłym aktualizowaniem wiedzy, lecz niezbędna jest przy tym ciągła wymiana doświadczeń, korzystanie z praktyk, które zostały wcześniej wdrożone, przetestowane, dzięki temu czytelne. W oparciu o doświadczenie bibliotekarzy cyfrowych z Biblioteki Narodowej, Śląskiej Biblioteki Cyfrowej oraz z Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej stworzono strukturę projektu, dopasowując ją do warunków MBP w Słupsku (...)-¹²

Bazą do opracowania podstawowych wymagań techniczno-technologicznych była analiza rynku oraz doświadczenia polskich bibliotek cyfrowych. Niewątpliwie digitalizacja jest procesem niezwykle pożądanym w polskich bibliotekach, lecz jest również procesem kosztownym. Budżet podstawowy MBP nie udźwignąłby wydatków związanych z utworzeniem Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej bez wsparcia zewnętrznego. Zaczęto pozyskiwać środki zewnętrzne z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa

12 D. Sroka, Bałtycka Biblioteka Cyfrowa - klaster dobrych praktyk. W: Współpraca bibliotek na szczeblu regionalnym, krajowym, międzynarodowym. (Red.) Maja Wojciechowska. Gdańsk 2011, s. 151-159.

Narodowego (MKiDN) oraz z budżetu jednostki samorządu terytorialnego. Powiązanie tych dwóch budżetów przyniosło oczekiwane efekty. Fundusze pozyskano w ramach przedstawionych poniżej projektów:

- Mecenat 2007**, zgodnie z wnioskiem projektowym: Komputeryzacja Biblioteki Publicznej szansą na rozwój społeczeństwa informacyjnego w Słupsku i powiecie słupskim, złożonym w grudniu 2006 r.,
- **Mecenat 2008**, zgodnie z wnioskiem projektowym: Bałtycka Biblioteka Cyfrowa - zachowanie, prezentacja i ochrona dziedzictwa Pomorza, złożonym w grudniu 2007 r.,
- **Mecenat 2009**, zgodnie z wnioskiem projektowym: Społeczna Pracownia Digitalizacji przy Bałtyckiej Bibliotece Cyfrowej w Słupsku, złożonym w listopadzie 2008 r.

Tworzenie, udostępnianie i archiwizacja dokumentów cyfrowych to proces stały i bardzo złożony, dlatego też każdy z powyższych projektów objętych mecenatem państwa ściśle ze sobą koresponduje. Już na etapie planowania w 2006 r. pamiętano o opracowaniu warunków perspektywicznych, co bez wątpienia umożliwiło rozwój BBC. Systematyczność badań wartości poszczególnych działań projektowych jest gwarantem stabilnego rozwoju. Otwarcie w 2009 r. Społecznej Pracowni Digitalizacji, działającej przy MBP pozwoliło na skupienie wolontariuszy biorących bezpośredni udział w tworzeniu zasobu regionalnego. Zasób ten od grudnia 2008 r. tworzą uczestnicy projektu BBC: Miejska Biblioteka Publiczna w Słupsku, Archiwum Państwowe w Koszalinie wraz z Oddziałem w Słupsku oraz Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku. Z czasem do projektu przyłączyły się lokalne media i kolejne instytucje kultury. Zwiększył się potencjał dopływu, jak również różnorodność materiałów. W obecnym czasie zasób Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej tworzy siedemnaście instytucji:

Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Dąbrowskiej w Słupsku (założyciel i administrator);

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku (partner bezpośredni);

Archiwum Państwowe w Koszalinie wraz z Oddziałem w Słupsku (uczestnik);

Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku (uczestnik);

Muzeum w Koszalinie (uczestnik);

Państwowy Teatr Lalki „Tęcza” w Słupsku (uczestnik);

Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie (uczestnik);

Słupskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (uczestnik);

AG Media Pomorskie (uczestnik);
Wydawnictwo AUH FOTECH (uczestnik);
Agencja Wydawniczo-Reklamowa „Moje Miasto” (uczestnik);
Fundacja na rzecz rozwoju społeczno-kulturalnego i promocji Ziemi Słupskiej
Zaborów, Borów i Gochów „Naji Góche” (uczestnik);
Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Zarząd Główny w Gdańsku (uczestnik);
Biblioteka Publiczna Gminy Wejherowo im. Aleksandra Labudy w Bolszewie
(uczestnik);
Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, Oddział w Słupsku (uczestnik);
Muzeum Regionalne w Szczecinku (uczestnik);
Media Regionalne spółka z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą
w Warszawie, Oddział w Koszalinie (uczestnik).

Klaster cyfrowy¹³ funkcjonuje na zasadzie „Porozumienia o współtworzeniu Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej”. Zasób i centralna infrastruktura zlokalizowana jest na terenie Miejskiej Biblioteki Publicznej w Słupsku, która utrzymuje także domeny BBC, zapewnia internetowe łącze oraz administruje jej systemem. „Porozumienie...” określa m.in.: zasady współtworzenia BBC oraz zadania wspólne uczestników. Bazę sprzętową (profesjonalne skanery wraz z oprogramowaniem i odpowiednio wyposażone stanowiska komputerowe) posiada Miejska Biblioteka Publiczna w Słupsku, Archiwum Państwowe w Koszalinie, Biblioteka Publiczna Gminy Wejherowo im. Aleksandra Labudy w Bolszewie oraz Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku.

Dzięki współpracy, instytucje działające w regionie współtworzą unikatowy centralny zasób cyfrowy, prezentując przy tym nową jakość informacyjną, zapewniając również większą ochronę własnym zbiorom oraz zbiorom instytucji współtworzących. Bliskość geograficzna ułatwia interakcję pomiędzy tymi instytucjami, co niewątpliwie w momencie jakichkolwiek działań w obrębie konkretnego zadania ułatwia podejmowanie decyzji. Niewątpliwie cyfrowa dystrybucja materiałów pochodzących z różnych instytucji w znacznym stopniu rozwiązała problem zachowania oraz obiegu informacji regionalnej¹⁴.

„(...) Definiując rolę klastra w strategii MBP, należałoby stwierdzić, że przybrał on w tym wypadku formę opartą na wiedzy, bazując na miejscowym zasobie ludzkim i lokalnych więzach, tradycji i umiejętnościach. Realizacja powiązanych ze

13 Klaster cyfrowy - charakterystyczna, zaawansowana forma skupienia, skoncentrowana na współpracy w zakresie tworzenia zasobu regionalnego. Tamże, s. 152.

14 Tamże, s.157.

sobą projektów umożliwiła, w szerszym niż dotychczas zakresie i zasięgu, ochronę i udostępnianie pomorskiego dziedzictwa kulturowego. Instytucje zaangażowane w projekt wypracowały nowe metody współpracy, natomiast pracownicy tych instytucji oraz wolontariusze znacznie poszerzyli swoją zawodową wiedzę i umiejętności (...)¹⁵.

Dzięki współpracy BBC stale poszerza strukturę oraz wzbogaca cyfrowy zasób, współtworząc standardy oraz biorąc bezpośredni udział we współtworzeniu nowych rozwiązań technologicznych. Współpraca ta dotyczy również działań związanych z opracowywaniem zasobu cyfrowego dla różnych rodzajów obiektów oraz definiowania poszczególnych kolekcji, które zdecydowanie ułatwiają dostęp do określonego dokumentu (formalnie, rzeczowo). Zasób winien być opisany w sposób pozwalający użytkownikowi uzyskać jego charakterystykę, w tym zakres, format, ograniczenia dostępu, własność i inne informacje niezbędne dla określenia autentyczności oraz interpretacji całości zasobu¹⁶.

Należy pamiętać, że zadaniem bibliotek cyfrowych jest prezentacja obiektów cyfrowych, zaś repozytoria cyfrowe skupiają uwagę na bezpiecznym i długotrwałym przechowywaniu tych obiektów w bezstratnym formacie. Wraz z powstaniem BBC w bibliotece pojawiła się nowa forma dokumentu oraz idący w ślad za tym problem jego opracowania, udostępnienia i archiwizacji. BBC jest pewnego rodzaju hybrydą, tak jak większość bibliotek cyfrowych w Polsce, łączącą udostępnianie z przechowywaniem (magazynowaniem) zasobu cyfrowego. Aby nie pogubić się w toku zadań a przede wszystkim zachować pewną unormowaną jakość opracowano logiczną ścieżkę całego procesu. Digitalizacja dokumentów realizowana jest zgodnie z wymaganiami zawartymi w publikacji Standardy w procesie digitalizacji obiektów dziedzictwa kulturowego¹⁷. Wspomniana publikacja opiera się na opracowaniu wewnętrznym „Zespołu roboczego ds. standardów technicznych digitalizowanych obiektów”, działającego w ramach „Zespołu do spraw digitalizacji”, powołanego 24 kwietnia 2006 r. przez MKiDN¹⁸.

Istotnym elementem, podczas wdrażania projektu BBC, było rozwiązanie problemów związanych z długoterminową archiwizacją kolekcji cyfrowej, o której już wcześniej wspomniano w kontekście repozytorium. Pierwsze pliki cyfrowe utworzone w wyniku digitalizacji prowadzą do tworzenia odwzorowań cyfrowych,

15 Tamże, s. 157-158.

16 M. Nahotko, Zasady tworzenia bibliotek cyfrowych. *Biuletyn EBIB* 2006 nr 4 (74) [online] [dostęp 20.11.2011], Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/2006/74/nahotko.php>. ISSN 1507-7187.

17 Standardy w procesie digitalizacji dziedzictwa kulturowego. (Red.) G. Płoszajski. Warszawa: Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej, 2008 [online] [dostęp 31.10.2011], Dostępny w Internecie: <http://bcpw.bg.pw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=1262&dirids=1>.

18 Tamże, s.9-10.

mających na celu zachowanie zawartości oryginału możliwie jak najdłużej. Mówi się o „wieczystym” przechowywaniu tych plików w bezstratnym formacie. Takie pliki są podstawowymi zbiorami przechowywanymi w repozytoriach (magazynach)¹⁹. W MBP zdecydowano się na przechowywanie plików Master Copy (mastery) w systemie archiwizacji danych opartym na płytach BD (Blu-Ray). Kolejnym, niezwykle ważnym etapem pracy był wybór właściwych narzędzi do prezentacji zbiorów cyfrowych w Internecie, które nie ograniczałyby wszechstronności dostępu oraz funkcjonalności biblioteki cyfrowej. Zdecydowano się na platformę cyfrową dLibra, opracowaną przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe (PCSS)²⁰. Obecnie system dLibra jest najpopularniejszym w Polsce oprogramowaniem do budowy bibliotek cyfrowych, zarówno regionalnych, jak i instytucjonalnych. Biblioteki te tworzą polską platformę rozproszonych bibliotek cyfrowych w sieci PIONIER, której istotnym elementem jest Federacja Bibliotek Cyfrowych²¹ „(...) dLibra umożliwia tworzenie profesjonalnych repozytoriów dokumentów cyfrowych oraz udostępnianie ich innym osobom i systemom w Internecie. Wymiana danych odbywa się w oparciu o powszechnie uznane standardy i protokoły takie jak: RSS, RDF, MARC, DublinCore, OAI-PMH. Biblioteki cyfrowe działające w oparciu o dLibrę oferują użytkownikom wiele rozbudowanych możliwości, takich jak przeszukiwanie treści zgromadzonych zasobów, przeszukiwanie opisów bibliograficznych z wykorzystaniem słownika synonimów, grupowanie publikacji cyfrowych i nawigację w ich strukturze czy precyzyjne i rozbudowane możliwości określania zasad dostępu do zasobów (...)²²”.

Zanim do użytkownika trafi cyfrowa postać dokumentu analogowego²³ musi on przejść cały proces digitalizacyjny, który składa się z kilku ściśle powiązanych ze sobą etapów. Pierwszym z nich jest selekcja - dobór oraz fizyczne przygotowanie materiałów do digitalizacji - sprawdzenie kompletności, prace introligatorsko-konserwatorskie, przyporządkowanie materiałów do odpowiedniego narzędzia (skanera dziełowego, skanera płaskiego, aparatu cyfrowego, skanera do negatywów, etc.). Instytucje współtworzące prowadzą przemyślaną politykę doboru materiałów, by w jak najbardziej przystępny dla czytelnika internetowego sposób przybliżyć historię i kulturę regionu pomorskiego. Różnorodność zbiorów regionu pomorskiego

19 Tamże, s. 89.

20 D. Sroka, Bałtycka Biblioteka... jw., s.153.

21 O projekcie dLibra. Krótka historia projektu. W: dLibra Digital Library Framework [online] [dostęp 3.11.2011], Dostępny w Internecie: http://dlibra.psnc.pl/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1.

22 Tamże.

23 Wiele osób wypowiadających się na temat digitalizacji posługuje się terminem dokument analogowy, mając na myśli dokument w postaci innej niż postać cyfrowa.

daje duże możliwości doboru dokumentów, niemniej jednak niezbędne jest określenie podstawowych priorytetów w ich typowaniu oraz ustalenie kolejności w sporządzaniu ich kopii cyfrowych. Są to zarówno starodruki, książki współczesne, dokumenty urzędowe, kartograficzne, jak i czasopisma, gazety, plany, fotografie, kalendarze czy druki ulotne. Ze względu na różnorodność formy i treści dokonano podziału na kolekcje, co znacząco upraszcza proces wyszukiwania dokumentów. Czasopisma i gazety, ze względu na ich wielość, stanowią niezwykle ważny element informacyjny dotyczący życia codziennego i kultury mieszkańców Pomorza na przestrzeni dziejów, tworząc odrębną kategorię zbiorów. Znaczną grupę materiałów publikowanych w BBC stanowią źródła niemieckie. Do najważniejszych z punktu widzenia badaczy historii i genealogów należą bez wątpienia kolekcje zawierające: czasopisma i gazety, księgi adresowe i telefoniczne oraz dokumenty urzędowe. Do dawnych niemieckich tytułów, które prezentowane są w BBC należą m.in.: Zeitung fur Ostpommern, Zeitung fur Hinterpommern, Stolper Wochenblatt, Stolper Post, Stolper Neueste Nachrichten. Większość prasy przedwojennej publikowanej w BBC pochodzi ze zbiorów Archiwum Państwowego w Koszalinie Oddział w Słupsku oraz Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku. Starodruki pochodzą z Muzeum Zamku Książąt Pomorskich w Darłowie. Wielu wydawców prasy, tworzących zasób regionalny, udostępnia bieżące tytuły na witrynie BBC, są to m.in. takie czasopisma jak: Pomerania, Naji Goche, Głos Pomorza, Moje Miasto, Zbliżenia, Kurier Słupski.

Zanim jednak dokument trafi do Pracowni Digitalizacji MBP musi mieć uregulowany status prawny, zgodnie z ustawą o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Przed zamieszczeniem dokumentu w Internecie podpisywane są umowy licencyjne na korzystanie z autorskich praw majątkowych z twórcą lub wydawcą. Każdy z „Uczestników porozumienia o współtworzeniu” rozstrzyga kwestię praw autorskich na własną odpowiedzialność, stwierdzając ich wygaśnięcie lub zawierając stosowną umowę z ich właścicielem. Zdarza się, że dokumenty zdigitalizowane w Pracowni Digitalizacji nie mogą być umieszczone w Internecie, czy to ze względu na ochronę danych osobowych, czy brak zgody twórcy na ich prezentację. Jednym z takich przykładów są dokumenty NSZZ Solidarność Regionu Słupskiego, Koszalińskiego, etc. Pliki podstawowe (mastery) z dokumentami Solidarności są przechowywane w dostępnym w MBP systemie archiwizacji danych cyfrowych, dzięki temu zachowuje się je dla przyszłych pokoleń. Ponadto istnieje możliwość udostępnienia ich postaci cyfrowych poprzez sieć intranet (na miejscu) w Czytelni Głównej MBP. Każdy zdigitalizowany plik po dokładnym sprawdzeniu m.in.: liczby skanów, poprawności skanowania wraz z metadanymi strukturalnymi, które opisują właściwości masterów

(informacja o profilach ICC skanera, skan wzorca barwnego AGFA, datę skanowania, itd.) zachowuje się jako plik wieczysty (Master Copy). Skany dokumentu obejmują strony publikacji z marginesem około 2-3 mm tła. Zapewnia to zachowanie całych stron publikacji, nawet wówczas, gdy mają one nieregularny kształt. Pliki Master Copy przechowywane są w systemie archiwizacji danych opartym na płytach BD (Blu-Ray) wraz z metadanymi strukturalnymi i opisowymi²⁴. Kolejny projekt MBP, który otrzymał dofinansowanie z MKiDN w ramach Wieloletniego Programu Kultura+ zakłada przechowywanie danych w systemie do archiwizacji składającym się z autoloadera - biblioteki taśmowej oraz nośników - taśm LTO 5 do archiwizacji ok. 70 TB danych.

Obiekty cyfrowe z uregulowanym statusem praw autorskich wraz z metadanymi są umieszczane na witrynie BBC. Zanim jednak dokument w postaci cyfrowej trafi do użytkownika przechodzi kolejne etapy. Pierwszym z nich jest obróbka graficzna poprawiająca ekspozycję tekstu i zdjęć. Do tego celu wykorzystywane jest oprogramowanie XnView (przeglądarka plików graficznych umożliwiającą przetwarzanie grupowe plików) oraz Adobe Photoshop CS 3 (program graficzny do przetwarzania i konwersji grafiki rastrowej)²⁵. Tak przygotowane pliki poddawane są konwersji do formatu DJVU za pomocą oprogramowania Document Express Enterprise 5.1 Bundle i Document Express Professional. W BBC tworzone są publikacje składające się z wielu plików DJVU, co przyspiesza przeglądanie publikacji na stronie internetowej. Wszystkie publikacje, z wyłączeniem zapisanych szwabachą poddane są procesowi rozpoznawania tekstu (OCR). Niewielka część zdigitalizowanych dokumentów ma postać plików PDF. Do tworzenia i przetwarzania tych dokumentów służy oprogramowanie Adobe Acrobat Professional (program do tworzenia plików PDF) oraz Abby FineReader (program do rozpoznawania tekstu OCR). Dla zachowania jakości obrazu monitory w pracowni są kalibrowane za pomocą kalibratora Spyder 3 Pro, skanery zaś testowane są za pomocą tablicy wzoru barw AGFA. Jako uzupełnienie infrastruktury Pracowni Digitalizacji, w ramach Programu Kultura+ zakupiono dwa monitory graficzne z kalibracją sprzętową oraz system do kalibracji urządzeń biorących udział w procesie digitalizacji. Zdigitalizowane treści wzbogaca się o metadane - informacje dotyczące obiektów, opisujące publikację, za pomocą których użytkownik może dotrzeć do dokumentu. Metadane tworzone są

24 S. Żabicki, Przechowywanie danych - wyzwanie dla bibliotek cyfrowych. *Biuletyn EBIB* 2010 nr 6 (115) [online] [dostęp 31.10.2011], Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/2010/115/a.php?zabicki> ISSN 1507-7187.

25 S. Żabicki, Bałtycka Biblioteka Cyfrowa - sprzęt i oprogramowanie, jego techniczne plusy i minusy. *Bibliotekarz*. 2009 nr 7-8 s. 30-32.

zgodnie z ePoradnikiem redaktora zasobów cyfrowych²⁶. Tak przygotowaną publikację umieszcza się na witrynie BBC²⁷.

W bibliotekach cyfrowych dokument będący odwzorowaniem dokumentu analogowego określany jest jako obiekt cyfrowy (zdigitalizowany materiał), zaś zbiór dokumentów funkcjonuje jako kolekcja cyfrowa (określona tematycznie lub formalnie grupa obiektów), zasób cyfrowy (zorganizowana grupa obiektów). J. Woźniak-Kasperek w swojej publikacji, o której już wcześniej wspomniano, zaznacza, że termin obiekt cyfrowy może być potrzebny, w momencie gdy zaistnieje potrzeba zaznaczenia bardziej cechy cyfrowości, niż bycia obiektem²⁸. „(...) *Obiekty są charakterystyczne przez ich wybrane właściwości (atrybuty), z kolei informacja o obiekcie stanowi zestaw wartości tychże atrybutów (...)*”²⁹ Obiekt charakteryzuje się pewnymi cechami: treścią (zawartość treści lub obrazu), kontekstem (wskazanie na powiązanie obiektu), strukturą (odnoszącą się do powiązań wewnątrz obiektu lub pomiędzy obiektami)³⁰. Należy pamiętać, że dokumenty regionalne udostępnione w BBC są przetworzoną postacią cyfrową dokumentów oryginalnych występujących w różnorodnej pierwotnej formie, np.: rękopisu, starodruku, książki, czasopisma, mapy. Bałtycka Biblioteka Cyfrowa oprócz postaci cyfrowej dokumentów drukowanych na papierze (książek, czasopism, książek adresowych, dokumentów kartograficznych) zawiera postaci cyfrowe innych materiałów np. pasteli Witkacego ze zbiorów Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku, medali Festiwalu Pianistyki Polskiej w Słupsku pochodzących ze zbiorów Słupskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego, czy np. dokumentów takich jak kroniki dokumentujące działalność instytucji, organizacji pozarządowych, szkół. W przypadku dokumentów nietekstowych (medali, obrazów, fotografii, plików dźwiękowych) znajdujących się w określonych kolekcjach w BBC, wyszukiwanie opiera się na metadanych, co ułatwia dostęp do dokumentu. Ogólnym standardem opisu metadanych w bibliotekach cyfrowych systemu dLibra jest Dublin Core (DC), przyjęty jako standard ISO 15836-2003. Do opisu zasobów internetowych DC definiuje piętnaście atrybutów. Typowym użyciem jest wykorzystanie języka

26 ePoradnik redaktora zasobów cyfrowych [online] [dostęp 31.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/doccontent?id=25069&dirids=1>.

27 Bałtycka Biblioteka Cyfrowa [online] [dostęp 02.11.11], Dostępny w World Wide Web: <http://www.bibliotekacyfrowa.eu>.

28 J. Woźniak-Kasperek, Wiedza... jw., s.67.

29 Tamże, s.64.

30 Tamże.

RDF (ang. Resource Description Framework)³¹, który pozwala na opisanie zasobów sieci Web w oparciu o XML (ang. Extensible Markup Language)³². Książka jest typowym bibliotecznym obiektem złożonym, podobnie jak czasopismo. Załóżmy, że ma fizycznie 50 stron łącznie z okładką, po digitalizacji otrzymamy 50 plików graficznych (rastrowych) oraz odpowiadających im plików XML, zawierających metadane techniczne. Strony książki wyświetlane są zgodnie z porządkiem fizycznym a ich postać cyfrowa składa się z obrazów poszczególnych stron, którym zazwyczaj odpowiadają odrębne pliki graficzne³³. Obiektem złożonym wielopoziomowo w swojej strukturze jest również czasopismo.

Zasób nietekstowy bez metadanych byłby niemożliwy do odnalezienia. W przypadku fotografii czy dzieła sztuki plastycznej prezentowana jest jedna strona, względnie dwie strony, jeżeli dokument zawiera istotną informację na odwrocie, np. zapiski artysty, podpis, w przypadku medalu prezentowany jest awers i rewers tego samego przedmiotu. Taki przedmiot może być również fotografowany pod różnym kątem. Występuje wówczas związek przestrzenny. W przypadku dokumentów tekstowych wyszukiwanie opiera się zarówno na metadanych, jak i na podstawie rozpoznawania znaków w tekście lub całych teksów (OCR). BBC umożliwia użytkownikowi odnalezienie publikacji zarówno poprzez metadane, jak i wyszukiwanie pełnotekstowe. Teksty w BBC są OCR-owane za pomocą oprogramowania Document Express Enterprise oraz Abbyy FineReader 9. Realizacja kolejnego projektu, który otrzymał wsparcie MKiDN w 2011 r., umożliwi OCR-owanie tekstów za pomocą oprogramowania Abbyy Recognition Server. Jest to zaawansowane rozwiązanie serwerowe, które automatyzuje proces rozpoznawania grafiki rastrowej i konwersji do dowolnie zadanego formatu według wcześniej ustalonych zasad³⁴.

Aby zapewnić szerszy dostęp do zasobu cyfrowego, opisy publikacji prezentowanych w Bałtyckiej Bibliotece Cyfrowej są tłumaczone na język angielski, indeksowane i dostępne przez globalne wyszukiwarki internetowe. BBC jest włączona w krajowy system bibliotek cyfrowych (Federacja Bibliotek Cyfrowych) za

31 Prezentuje wiedzę zawartą w internecie, nad którą trudno zapanować, zarządzać, czy sklasyfikować. RDF jest odpowiedzią na problem niezliczonej ilości danych: dokumentów tekstowych, zdjęć, grafik, filmów wideo, plików dźwiękowych, nad którymi trudno zapanować, zarządzać czy w jakikolwiek sposób sklasyfikować. Opisuje zawartość np. grupy danych jak strona WWW, w krótszym i zwięzłym pliku tekstowym, przedstawiając w nim jakby samą tematykę, czy „spis rzeczy” w sposób zrozumiały dla programów komputerowych.

32 Uniwersalny język formalny.

33 Standardy... jw., s. 79.

34 ABBYY Recognition Server [online] [dostęp 25.10.2011], Dostępny w World Wide Web: <http://www.finereader.pl>.

dostęp do publikowanych zbiorów jest bezpłatny i powszechny. Jak już wcześniej wspomniano, proces tworzenia i udostępniania zbiorów cyfrowych jest procesem ciągłym, zaś istotnym jego elementem jest działanie na rzecz wspierania edukacji i rozwoju nauki. W tym zakresie MBP ściśle współpracuje z ośrodkami edukacyjnymi i naukowymi. Ważnym elementem praktycznej edukacji jest organizacja warsztatów w Społecznej Pracowni Digitalizacji. Warsztaty odbywają się m.in. w ramach praktyk studenckich, lekcji bibliotecznych, spotkań roboczych „Zespołu koordynującego”, „Uczestników BBC”, etc. Zauważono również znaczące zainteresowanie nowoczesną technologią w bibliotece wśród studentów, np. dotychczas powstały dwie prace licencjackie związane z działalnością Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej. Tytuły tych prac to: Udział współczesnych technologii w krzewieniu kultury regionalnej (jeden z rozdziałów dotyczy BBC) oraz Bałtycka Biblioteka Cyfrowa w Słupsku (monografia). Prace powstały na dwóch różnych uczelniach (Akademii Pomorskiej w Słupsku i na Uniwersytecie Warszawskim)³⁵.

Słupski zespół zaangażowany w projekt nieustannie poszerza wiedzę związaną z archiwizacją oraz udostępnianiem obiektów cyfrowych, dzieli się również swoimi doświadczeniami, skupiając się na współpracy. Kolejny projekt, kierowany do Wieloletniego Programu Kultura+, który uzyskał przychylność władz miasta oraz MKiDN, ukierunkowano na uzupełnienie infrastruktury Pracowni Digitalizacji w celu stworzenia zaplecza edukacyjnego. Projekt uzyskał wsparcie finansowe w br. i będzie realizowany w dwóch etapach. W perspektywie zaplanowano stworzenie zaplecza edukacyjnego nie tylko dla współtwórców Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej, ale dla wszystkich zainteresowanych problematyką digitalizacji.